

PRISTUPANJE SUVREMENOJ POEZIJI

1. Što se najčešće smatra poezijom

Postavio sam kao glavni naslov *Pristupanje suvremenoj poeziji*, a sva moja utroba se buni protiv takve formulacije. Prije svega, moje je uvjerenje da poezija nije nešto čemu bi trebalo pristupati, već da je svakome dat osjećaj za poeziju. A onda, smatram, da suvremena poezija nije ništa bitno različito od sveukupne poezije.

I tako, dok u strogoj teoriji svoje duše ne mogu priznati ovakvo postavljanje stvari, na temelju prakse onoga što više ili manje svakodnevno slušam dolazim do zaključka da postoji kod “kojega god čitaoca” stanovit sumnjičav stav prema suvremenoj poeziji, čak otpor prema njoj. Ona je “nerazumljiva”, “besmislena”, “fulirancija”, “moda”.

Takav stav “kojega god čitaoca” – nazovimo tu osobu tako – našao mi je. Neću skrivati da je sve ovo što pišem do neke mjere i *pro domo sua*. Krivo mi je, i želio bih ukazati na razloge, bar neke od njih, želio bih ukazati na omotače oko srca toga čitaoca, zbog kojih najčešće ne usvaja suvremenu, takozvanu “modernističku” poeziju. Da to postignem, najprije bih htio da ustanovimo što se obično bez daljnjega priznaje za poeziju.

Radi se o tome da se često čuju prigovori na modernu poeziju obzirom na neku drugu, pravu, poštovanja vrijednu poeziju. Čuo sam jednom čak i formulaciju kako – “na svu sreću” – među ovim lovcima u mutnom ima poneki koji ostaje na “pozitivnim tradicijama Preradovića”. Dakle pojam je otprilike ovakav: postoji, ili postojala je jednom jedna prava, dobra poezija koju se u zadnje vrijeme zanemaruje u korist nekog nediscipliniranog stihotvorstva. Navest ćemo nekoliko primjera koji pripadaju takvoj priznatoj poeziji:

- I. *Magla što li Unu skriva
Nije l to našiu jauk turobni?
Tko li moleć smrt zaziva?
Il slobodni ili su robni?*
- II. *Pobit će se do dva svijeta
Po prilici svoj.
Na predstražah mi smo četa,
Prvi naš boj!*
- III. *Zaludu zveči sjekira, plam ždere te,
Dažd kvasi, vjetar bije:
Ti danas mreš, a sutra rasteš oštrija
I gušća nego prije.*

To su citati pjesama trojice naših uglednih pjesnika. Osjećam kako je i u meni uvriježeno strahopočitanje prema tim stihovima, tako da mi se teško na njih kritički osvrnuti. Bez predrasuda govoreći, mogli bismo reći da su sve tri citirane strofe dosta dobre. Prva nas se doima svojom sumornom, turobnom slikom. Premda se u drugoj strofi u prvom redu iznosi misao, to je misao koja nas u srce dira, premda je objavljena prije više od sto godina. U trećem primjeru najjasnije nas se doima njegov dostojanstveni, poletni ritam.

S druge strane, u prvom primjeru smeta nas velik broj sažimanja vokala, oblik “robni”, koji nam je stran. U drugom primjeru kviri nam dojam neprirodan red riječi. U trećem primjeru upravo tehnička dotjeranost stihova djeluje nam pomalo artificijelno. Premda su ta tri primjera, kako vidimo, raznorodna, bit će najčešće svrstana u istu grupu, različitu od suvremene poezije. Ovo su elementi zbog kojih ih se stavlja u istu grupu: stih je “vezan”, rimovan; teme same po sebi ulijevaju poštovanje.

Učinio sam prije pisanja ovog članka jedan eksperiment. Proveo sam anketu među svojim znancima – šaroliko društvo od dvadesetak ljudi između dvadeset i sedamdeset godina, od kojih su svi imali maturu – da vidim koliko njih zna *autora* prvog citata i pjesmu iz koje citat potječe. *Nije pogodio niti*

jedan! Pogadaš li ti, čitaoče? To je strofa iz pjesme *Horvatska domovina* od Antuna Mihanovića, a počinje s “Lijepa naša domovino”. (Drugi citat je iz Preradovićeve pjesme *Na Grobniku*, a treći iz Nazorove *Šikare*.)

Tužan je rezultat moje ankete spoznaja da ni najpopularnija hrvatska pjesma nije dobro poznata. S druga dva primjera nisam provodio ankete, ali sve se bojim da bi i oni isto tako slabo prošli.

Čini se dakle da “koji god čitalac” slabo čita ono što smatra pravom poezijom. Njegovo poštovanje te poezije kao da ne potječe od toga što bi on tu poeziju čitao, i u njoj uživao.

Odakle dakle poštovanje ove poezije – poezije koja je pisana u određenom metru, redovito s rimama, u kojoj se dopušta arhaičan, neprirodan jezik, uz uvjet da je misao dovoljno jasna i dostojanstvena!

Jedan od najvažnijih razloga je odgoj. Čitalac se sistematski odgaja da poštuje takav tip poezije. Organizirani odgoj – škola – od prvih dana ga upoznaje s pjesmama toga tipa. U raskoraku između nastavnika i učenika, nastavnik – a i čitavo školstvo – radije će svoj predmet učiniti nečim *važnijim*, *uzvišenijim*, nego bliskim predmetom svakodnevnne potrebe. U prilikama kad se nešto recitira, deklamira, odabiru se i danas najčešće pjesme pomalo patetične, tvrdog ritma, s rimama: donedavna su čak samo takve pjesme dolazile u obzir (najčešće patriotske, pa i religiozne).

Tu se dakle radi o onome što bih nazvao prošlom centralnom nacionalnom poezijom. Ona je i prorešetana naučnim metodama, uvijek se o svakoj pjesmi može nešto reći, a popularno je shvaćanje da usvojiti pjesmu znači moći nešto reći o njoj (u srednjoj školi se čak prisiljava čak da govore o pjesmama, jer bez toga čini se da nema nastave), pjesma se može negdje smjestiti.

Konačno, te su pjesme pisane ponešto neobičnim jezikom, zvukovni oblik je “vezan” i to ostavlja kod “kojega god čitaoca” dojam o uloženom trudu – za razliku od “modernih” pjesama koje su pisane često posve svakidašnjim jezikom, bez nekog čvršćeg zvukovnog oblika, pa kanda i bez nekog napora.

Želio bih pokazati kako je taj najrašireniji pojam o značenju riječi *poezija* zapravo vrlo uzak, i kako je poezija nešto daleko šire, gotovo bih rekao sveprisutno.

2. Poezija kao predmet svakidašnje upotrebe

U prvom članku ovog niza nastojao sam izložiti kako je “kod kojeg god čitaoca” uvriježen pojam o dostojanstvenom, svečanom, prigodnom karakteru poezije.

Trebalo bi se osloboditi osjećaja strahopočitanja prema poeziji, koji u krajnjoj liniji vodi do mišljenja da je poezija zapravo suvišna.

Poezija je naime nešto u čemu neizbježno učestvujemo svaki dan. Da mnogo ne kompliciramo, možemo postaviti jednostavnu tvrdnju: gdje god ima komunikacije, ima i poezije. Poetskim materijalom služimo se već time što govorimo, što se služimo jezikom. Tolstoj je u svom dnevniku ustvrdio da je poezija sve osim poslovnih dokumenata i školskih knjiga, a američka pjesnikinja Marianne Moore se osvrće na to u jednoj svojoj pjesmi riječima “a nije dobro zapostavljati ni poslovne dokumente i školske knjige”. Doista, jezična tvorevina koja bi bila posve lišena poetskih elemenata bila bi nešto posve apstraktno.

Sve ono u jeziku što je svježije, impresivno, što privlači oko i uho, jednom riječju sve što je stvaralačko, sve je poetsko, a ako je pri tome i strukturalno čvrsto, a nije samo poetski materijal, onda je to pjesma, pa ne znam kako kratka bila. Možemo ne imati pravog kontakta s centralnom nacionalnom poezijom, ali to ne znači kontakta s poezijom uopće, sa svojom poezijom, poezijom u kojoj učestvujemo samim time što govorimo, što živimo u zajednici, što smo ljudi.

Kad kažemo

*Da me zmija ujede
otrovala bi se*

citirali smo jednu impresivnu pjesmicu. Navikli smo da poštu-
jemo japanske “haiku”, a svoje haiku ne poštuujemo dovoljno.
Ono što nazivamo uzrečicama, poslovicama, zagonetkama,
nismo uključili niti u jednu antologiju poezije, premda im je
mnogima tamo mjesto. U zbirkama narodnih poslovice nalazi-
mo pored pukih sentencija ili uzrečica koje su samo poetski
materijal i tvorevine koje nisu ništa drugo već kratke pjesme:

*U goru – vuci.
U polje – Turci.*

Zagonetke su možda još temeljitije zanemarene, premda
ih se nađe koje su duhoviti, tehnički dotjerani kalamburi, koje
s mnogo prava možemo smatrati pjesmama:

*Bijela bijelu tjera
preko bijela polja:
Daj mi, bijelo, bijela hljeba
ispod bijela skuta.*

Poetska ostvarenja, kako razabiremo, nalazimo ponekad
zapisana iz *naučnih* razloga. Nalazimo ih usput u razgovori-
ma, udžbenicima, novinskim člancima. Najviše poetskih ele-
menata nalazimo u živom govoru, u slengu. To je najkreativ-
nije područje jezika, u kojem nalazimo i najjednostavnije obli-
ke poetskoga – novu riječ, a i kompliciranije oblike jezične
umjetnosti kao što su anegdota i popijevka.

Kao što postoji jezik “niskog štila”, kako bi rekao Lomo-
nosov, postoji i pjesništvo “niskog štila”, koje je kroz historiju
zapostavljeno i koje nije dostojno poštovanja. Tip jezika i tip
pjesništva su uzajamno povezani, kako je to Lomonosov dav-
no praktičarski ustanovio za rusku kulturu, podijelivši jezik,
a time i pjesništvo u tri “štila”: visoki, srednji i niski: visoki
štil bi naprimjer služio za junačke spjevove, ode i propovijedi,
i tako dalje...

Slojevitost jezika i jezične umjetnosti nesumnjivo je rezul-
tat društvenih suprotnosti u danom trenutku. Shakespeare,
naprimjer, smatrao je svoje drame nečim umjetnički manje

vrijednim prema svojim pjesmama. Držić se također prezrivo izražava o svojim proznim dramama, dok *Tirenu*, koja je rađena po zahtjevima “višeg štila” onog vremena, naziva “pridragim kamenjem”, “lijepom divicom”, “izvrsnom stvari”.

Vrijeme je da razbijemo slojevitost poezije. Vrijeme je da izjednačimo u časti nacionalnu poeziju s onom svakidašnjom, lokalnom, nepretencioznom. Po ovom svom drugom aspektu poezija je znatno raširenija nego što se obično cijeni, pa ako ćemo navedenu tvrdnju Marianne Moore i smatrati ponešto odviše dosljednom dedukcijom, opet ćemo priznati da gotovo svaki tekst ima elemenata poezije, a da su mnogi tekstovi iz svakidašnjeg života prava, čista poezija, da ta poezija intenzivno živi, da se mijenja s vremenom i da precizno i gipko reagira na sva važnija zbivanja (valjda isti dan kad se doznalo za satelit s Lajkom, nastale su u narodu pjesmice i anegdote o tome).

A ako bi se moglo govoriti o nekoj posebnoj razlici između suvremene poezije i poezije drugih razdoblja, onda je to tendencija da u njoj dođu do izražaja oni zanemareni i usputni poetski elementi iz svakidašnje govorne prakse ili iz djela koja nisu službeno priznata poezijom.

Prvi korak pristupanju suvremenoj poeziji, ako je kome do toga, bio bi: cijeniti sve ono što nam ostane u oku i uhu, svaki novi obrat, svaku novu riječ koju zapamtimo i zaželimo i sami upotrijebiti. Priznati svoje srce kritičarom, ili i pjesnikom.

A još malo o tome, i o drugome, govorit ću u sljedećem (i posljednjem) članku ovoga niza.

3. Pristupimo bez predrasuda

U dosadašnja dva članka pod zajedničkim glavnim naslovom trudio sam se da izložim kako je osnovno da bismo pravilno ocijenili suvremenu poeziju osloboditi se naslage predrasuda. Govorio sam o tome kako je poezija prisutna u svakidašnjem govoru i kako je uočavanje te usputne, sveljudske poezije put centralnoj nacionalnoj poeziji našega vremena.

Kod svih suvremenih pjesnika možemo primijetiti to apeliranje na osnovni osjećaj za poeziju. Izbjegava se, ili se bar zanemaruje definitivna, drugačije izraziva misao; ne misli se na to da li se pjesmu može ukratko formulirati (što se u školi javlja kao pedagoška neprilika). Tendencija je da se dobije neki direktniji kontakt s čitaocem, a ne posredovanjem misli jasno formuliranih ili transformiranih u slike, to jest alegorije. Danas se, naprimjer, ne može ni zamisliti da bi netko napisao pjesmu tipa Nazorove *Šikare* (koju sam citirao u prvom članku). Ona je naime skroz alegorična – da se priprosto izrazimo, jedno se misli, a drugo govori, misli se konkretno na probleme naroda, puka, a govori se neprestano o šikari i ševanju. Naravno, što se danas ne bi poslužili tom metodom, ne umanjuje vrijednost te pjesme. Alegorija je, za svoje vrijeme, davala široke mogućnosti izraza.

Suvremeni pjesnici ubrzavaju semantiku, mijenjanje osnovnog značenja riječi. Oni, polažući važnost samo na emocionalni dojam pridjeva, stavljaju ga uz imenicu, uz koju po logici ne ide. Tako mimo racionalnoga nastaju kombinacije *pitko proljeće, vuneno more* i slično. I u običnom govoru kažemo “kričavo crveno”, a iz fraze “nema ni prebite pare”, ono “prebit” odlazi i u druge kombinacije, gdje mu po osnovnom značenju nema mjesta. Tako čujemo da nema ni “prebite knjige” ili “ni prebitog čovjeka”.

Dok je težnja za *direktnošću* jasna i bitna za suvremenu poeziju (i koja je dobrim dijelom kriva za optužbe o nerazumljivosti poezije, budući da ne predviđa oslonac za razmišljanje), primjećujemo i čestu tendenciju za *ekonomičnošću* izraza, škrtošću u pridjevima, sažetošću u slikovitosti. Naprimjer stih

Godinama u njegovoj sobi vise pohvale

u pjesmi o susjedu malom čovjeku Stanka Juriše krajnje ekonomično odaje nam čitav jedan aspekt života i naravi.

Dolazi nam da direktnost i ekonomičnost povežemo s novim vremenom. Nesumnjivo se s vremenom mijenja *simbolič-*

ki jezik pjesnika. Izrazom *simbolički jezik* podrazumijevamo riječi koje nadilaze svoje rječničko ili opće značenje, i donose, za određeno vrijeme, čitav jedan kompleks značenja. Izrazi iz klasične ili slavenske ili neke druge mitologije, naprimjer, često su sačinjavali simbolički jezik. Danas je simbolički jezik najčešće iz svakidašnjice. Kad Šoljan spominje *Jasenovac* i *Nagasaki*, odmah imamo čitav kompleks asocijacija na ustaška zlostavljanja ili na strahotu atomske bombe. *Šesti sprat* kod Pupačića nije makar kakav šesti sprat, već odmah zamišljamo turobnu studentsku podstanarsku sobicu na toj visini. Slaviček se u svojoj *Pjesmi za veliki oglasnik*

*Intelektualac diplomirao na filozofskom fakultetu
književnik 29 godina samac čestit i nonkonformist
jak susretljiv posteljiniu posjeduje*

koristi nečim što, zar ne, nikada ne bismo smatrali poetičnim. Ta pjesma parafrazirajući mali oglasnik teče lagano, kao da se poigrava – a Slaviček je pred šest-sedam godina objavio slabiju pjesmu na isti motiv – znači toliko je to u njemu sazrijevalo. Uočimo i to.

Formalna strana suvremene poezije, nazivana obično “slobodni stih”, često je predmet omalovažavanja prosječnog čitaoca, koji to smatra nedostatkom discipline, pisanjem “kako god”, olakšavanjem posla. Prije svega, slobodni stih nije čedo naših vremena, već je mnogo stariji. Osim toga, kod nas je situacija specifična, i nove zvukovne forme suvremenih pjesama često predstavljaju potragu za ritmičkim principom i metrom koji bi bolje odgovarao našem jeziku.

Kod nas naime pitanje metričkog principa nije riješeno i ono što se smatra dobrim starim tradicionalnim stihom najčešće je stih građen po principima koji su nastali u nekoj drugoj poeziji i za neki drugi jezik. Uvezeni tonskosilabički princip – na kojem je sagrađena većina naših “vezanih” stihova, a koji zahtijeva pravilnu izmjenu naglasaka i određen broj slogova u svakom stihu, – pruža, istina, široke mogućnosti variranja, ali ne odgovara ritmu štokavskog govora. Narodni jednako-

složni stih, u prvom redu deseterac, upravo je zbog svoje jednakosložnosti trom, i već stotinjak godina nalazi se u opadanju. Našem jezičnom materijalu odgovara princip *člankovitosti*, koji je dosljedan u svim narodnim stihovima, a čest je i u umjetničkoj poeziji, pa makar ona i bila prividno tonska, to jest nosilac metra su određene cjeline, *članci*. Oni su dovoljni da dadu osjećaj ritma, pri tome nije potreban pravilan raspored naglasaka, niti jednak broj slogova. Na tom principu je i građen naš slobodni stih, a takav stih smo imali u davnom, sirovijem, a vjerojatno i kreativnijem stadiju naše seoske poezije. Usporedivši stihove, recimo, Slavka Mihalića

*Njišu se valovi kopna; more se ravna za oranje
Jedan je oblak primio oblik grada; i mnogo je neba na zemlji
Kušajmo, družo, letjeti*

sa stihovima neke bugarštice, naprimjer s ovima:

*Nemoj ih poništo, družino, razjagmiti,
da isto im vazmite jedno brime dobra vina, junaci bratjo...*

ustanovit ćemo da je zvukovna struktura vrlo srodna u oba primjera, a princip više ili manje zaboravljeni slobodniji stih bugarštica, potisnut ukočenijim desetercem, kao da se preporađa u novom pjesništvu.

Sve ovo što sam ispričao zahtijevalo bi više detalja, više argumentacije, više mjesta. S ograničenjem prostora, ovo nije moglo biti ni zamišljeno kao studija, već samo kao poticaj.¹ Ako to i bude, bolje ne možemo ni zaželjeti.

Disciplina mašte, 1965.

¹ Ova tri članka napisana su za kulturnu rubriku "Narodnog lista" i objavljena su ondje 25, 26. i 27. IX. 1958. Detaljnije iznosim svoje stavove o raznolikosti poezije prema grupama društva u eseju *Pjesma kao faktor kolektivne svijesti*, a o versifikaciji suvremene poezije i njenoj pozadini u eseju *Stih kao forma i kao materijal*. (I. S.)